

BATI MEMLEKETLERİNE İŞGÜCÜ AKIMI YÖNÜNDEN DOĞU VE KUZEYDOĞU BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Orhan TUNA

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Bir müddetten beri Türk işçilerinin çalışmak ve kazanmak gayesiyle Batı memleketlerine gitmekte oldukları malûmdur. Filhakika başta Federal Almanya olmak üzere, Belçika, Hollanda, İsviçre ve İsveç gibi memleketlerde işgücü fıkdanının gittikçe şiddetlenmesi ve neticede sanayiın ve umumiyetle ekonomik faaliyetlerin yabancı işgücü çalıştırmak suretiyle ancak devam ettirilebilmesi, işsizliğin pek yaygın olduğu memleketlerin nazarlarını, Avrupanın bu gelişmiş bölgesine çevirmelerine yol açmış ve aşağı yukarı 1960 yılından bu yana şiddetini gittikçe arttıran bir akım başlamıştır.

Bu arada öteden beri türlü sebeplerden dolayı kesif bir işsizliğin hüküm sürdüğü Türkiye de bu fırsattan faydalanmakta gecikmemiş, İspanya, İtalya, Yunanistan, Yugoslavya ve Portekiz'in yanında Batı memleketlerine işçi göndermeğe başlamış, önceleri hafif şekilde cereyan eden bu akım, hususiyile 1964 ve 1965 yıllarında şiddetlenerek, giden işçilerimizin sayısını iki yüz bine çıkarmıştır.

Diğer taraftan bahis konusu akımın önümüzdeki yıllardaki seyri, esas itibariyle Batı Avrupanın gelecekteki istihdam imkânlarına ve konjonktür şartlarına bağlıdır ve hiç şüphesiz ayrıca araştırılması icap eden çok ehemmiyetli bir konudur.

Aslında Türkiyenin ekonomik bünyesinin icaplarından doğan kronik ve strüktürel mahiyetteki işsizlik hâdisesiyle sıkı sıkıya bağlı bulunan batı memleketlerine işgücü akımı meselesinin, bilhassa kesif bir işsizliğin mevcut bulunduğu yurt köşelerinde araştırılması, emek rezervuarlarının takribi hacim ve cesametinin ölçülmesi, çalışmak maksadiyle dış ülkelere gitme hususundaki istek ve temayüllerin yoklanması, bahis konusu bölgede halk efkârının, ilgililerin ve bizzat yabancı memleketlerde çalışmış olan işçilerimizin aynı konu-

daki düşüncelerinin tesbiti, diğer bütün meseleler yanında, elbette ihmal edilmemesi icap eden bir mevzudur.

İşte bu düşüncelerle 1965 yılının Eylül ayı içinde, yukarıda da işaret edildiği gibi, hususiyle işsizliğin pek fazla ve yaygın olduğu, bu yüzden halkın ötedenberi gurbete alışık bulunduğu, memleketimizin Doğu ve Kuzeydoğu bölgesinde mahdut ölçüde bir araştırma yapılmıştır. Yaptığımız bu araştırma, yazımızın sonundaki tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Erzurum, Gümüşhane, Trabzon vilâyetlerine ve bu vilâyetlerin bazı kazalarıyla köylerine inhisar ettirilmiştir. Buralarda vazife gören resmi çevrelerle, beldelerin ileri gelenleri, izinli olarak gelmiş yahut tamamiyle dönmüş bulunan işçilerin gerek serbest mülâkat şeklinde, gerek önceden hazırlanmış sorulara göre, fakat esas itibariyle işsizlik ve işgücü akımı meseleleri etrafında fikirleri tesbit edilmiştir.

Erzurum Vilâyetinin eski ismiyle Kân ve yeni ismiyle Dadaş köyünde, köyün ileri gelenleriyle yapılan konuşmalar

Bugün nüfusu 2100 kişi olan köyde, Batı Almanyada çalışmak üzere gitmeğe talip halen kayıtlı ve tescilli 110 kişi var. Köy fakir ve rençberliği pek zayıftır. Bunun belli başlı sebebini, Atatürk Üniversitesi kurulurken köyün en verimli mera ve çayırliklarından mühim bir kısmının Üniversitece istimlak edilmiş olması teşkil etmektedir. Bu yüzden vaktiyle yedi bine ulaşan koyun ve sığır miktarı bugün üç bine düşmüş bulunmaktadır. Aslında arazi ağaların elindedir. Bu itibarla büsbütün fakir düşen halk, çalışmak üzere gurbete gitmektedir. Maalesef Almanya kâfi miktarda işçi istememektedir. Yol açık olsa, gitmek isteyenlerin sayısı hemen beş yüze çıkabilir ve köyün bütün erkek halkı Batı memleketlerine gitmeğe talip olur.

Erzurum Vilâyetinin İspir Kazasında ilgililerle yapılan konuşmalar

Kazada işsizlik son derece yaygın ve adeta salgın halindedir. Denilebilir ki, bütün Türkiyede işsizlik kesafeti itibariyle İspir başta gelen kazalardan biridir. Bunun sebebi, nüfusun fazla ve arazinin son derece dar ve mahdut oluşudur. Mevcut topraklar da verimsizdir. Halk yakacak ihtiyacından dolayı, toprağa gübre veremediği gibi, nadas da yapılmamaktadır. Diğer yandan toprak erozyona maruzdur. Bütün bu sebepler yüzünden, ziraat faaliyetler neticesi elde edilen gelir, değil bugünkü ve yarınki nüfusu, bunun yarısını dahi geçiremeyecek seviyededir. Bu son derece iptidai ziraat yanında, mey-

vecillik ve sebzeçilik de zayıftır. Meyve ve sebze ziraatı ancak Çoruh vadisi kıyılarında yapılmaktadır. Ekilebilir arazinin mahdut olması yüzünden toprak davalarının sayısı fevkalâde fazladır.

Ziraî faaliyetlerin bu verimsiz ve kısır durumundan dolayı, halk ötedenberi İstanbul, Ankara, İzmir ve Samsun gibi vilâyetlere gitmekte ve vasıfsız olduklarından, umumiyetle inşaat işlerinde çalışmaktadır. Bir kısım insanlar da kömür havzasında çalışmaktadır. Bu muvakkat göç sonbahar aylarında başlar ve Mayısta son bulur. Göçler ziraî faaliyetlere göre ayarlanmıştır. Komşu Rize vilâyetinde çay ziraatında çalışan İspirililer de bir hayli çoktur. Evvelce, yani Rus ihtilâlinde evvel, çalışmak üzere bu memlekete de pek çok insan girdi. İhtilâlden sonra bu akın durmuştur. Gidenler Rusyada umumiyetle fırıncılık, bakkalık ve ticaret yaparlardı. Aslında İspir halkı fırıncılığı bu memlekette öğrenmiştir. Bundan başka Rusyada taşırlık işlerinde çalışanlar da vardı.

Halen memleket içinde ve dışında gurbette bulunan İspirli'lerin sayısını tahmin etmek güç değildir. Bunu banka ve postahaneye gelen para havalelerinden öğrenmek kabildir. Tahmin 4-5 bin civarındadır. Hakikatte son nüfus tahririndeki kayıtlarla fiilî nüfus arasında on beş bin kadar bir fark mevcuttur. Bu muvakkat göç neticesi, bütün erkekleri boşalan köylere rastlamak zor değildir.

İspir'de mahalli sanatlara gelince, bugün halı, kilim, yün çorap ve bel kuşağı sanatları oldukça gelişmiş olmakla beraber, ancak lokal ihtiyaçları karşılamakta, ihracat bakımından kaza için ehemmiyeti bir gelir kaynağı teşkil etmemektedir. Ermeni tehcirinden evvel kazamızda küçük sanatlar çok daha fazla gelişmiş durumda idi. Bunların içinde iyi sanatkârlar vardı. Hususiyle demircilik ve deri sanatları bir hayli gelişmiş durumda idi. Şimdi plâstik ve lâstik maddeler yüzünden çarıkçılık ve kap ve kaçak işleri hemen hemen sönmüş gibidir. Halen kazada kadın ve erkek herkes lâstik çarık giymekte, toprak kapların yerini plâstik mamûller almış bulunmaktadır. Hülâsa halk tenbel olmaktan ziyade, bilgisiz ve görgüsüz kalmış ve netice itibariyle atadan ve dededen kalma sanatlar da sönüp gitmiştir.

Şimdi Batı Avrupa memleketlerine göç meselesi: Bu hususta muazzam kelimesiyle ifade edilebilecek istek vardır. Batı memleketlerine işgücü akımı son üç seneden beri duyulmuştur. Gidenlerin ekserisi İspir köylerindedir. Kaza merkezinden gidenler arasında

kalifiye olanlar da vardır. Bunlar, demirci, marangoz, sıvacı ve taşçı usta veya kalfalardır. Daha çok gençler ve bekârlar arasında rağbet fazladır. Hemen hiç kadın olmadığı gibi, heveslenenler de yoktur. Bu kazanın kadınları sıkılgan ve çekingendir ve umumiyetle erkeklerinin iradesiyle hareket ederler. Çalışmak üzere giden İspirililer muntazaman para göndermektedirler. Ekserisi bu paralarla Ziraat Bankasına vesair şahıslara olan borçlarını ödemektedirler. Arazi, bağ ve bahçe alanlar ve ev yaptırınlar da vardır. Diğer taraftan otomobil, radyo, teyp ve ev eşyası getirenler de olmuştur. Her halde banka mevduatında gözle görülür artış vardır.

İspir kazasının Ziraat Bankası Müdürü ise, ücret geliri transferi hakkında dikkate değer malûmat vermiş ve ezcümle demiştir ki, 1965 yılında bu kazada tasarruf mevduatındaki artış miktarı takribi olarak, beş yüz bin liradır. Artan bu miktarın hepsi de, Batı Almanya ve Belçikada çalışan İspirli işçilerin kendi kazalarına ve kazaya bağlı köylerine gönderdikleri paralardan ibarettir. Hususiyle para transferi işlerinin yoluna girmiş olması, bahis konusu yılda tasarruf mevduatını birden bire arttırmıştır. Meselâ 1963 ve 1964 yıllarında böyle bir durumla karşılaşmamıştır. Bankamıza yatırılan paraların ekserisi vadelidir. Buna mukabil hariçte çalışan işçilerimize ödenen çocuk zamları doğruca bunların ailelerine intikal ettirilmekte, ücret tasarrufları ise, söylediğimiz gibi, vadeli hesaplarda birikmektedir. Bu suretle kazada gittikçe artma meyil ve istidadında olan mevduat hareketleri müşahede edilmektedir. Zira 1962, 1963, hatta 1964 yıllarındaki mevduat hareketleri oldukça zayıf ve batı idi.

Diğer taraftan Batı Almanyada çalışmakta iken, izinli olarak kazaya gelmiş bulunan işçiler, bunların davranışları, giyim ve kuşam tarzları ve değişen dünya görüşleri hakkında bilgi veren kaza kaymakamı, Batı memleketlerinde bir müddet çalışmış olanların her bakımdan müsbet yönde değişmiş olduklarını, aradaki farkın küçümsenemeyecek kadar büyük olduğunu, mümkün olsa, hususiyle Şark vilâyetlerinde çalışabilir yaşta bulunan herkesin Avrupaya gönderilmesinde ehemmiyetli faydaların meydana geleceğini söyledi.

Toplantıda, Batı Almanya'da çalışmakta iken izinli olarak kazaya gelmiş üç işçi ile görüşüldü. Bunlardan iki Hakkı Amil isimli vasıflı bir işçidir. Kendisi Saarbrücken'de bir metal fabrikasında çalışmakta ve IG Metall'in üyesi bulunmaktadır. Hakkı ustanın söylediğine göre, kendisi 1964 yılının ortasında Almanyaya gitmiştir. Esas

mesleği montaj işçisidir. Gitmeden önce çalıştığı işletmedeki Alman teknisiyenlerinden, bu memleketin yabancı işgücüne muhtaç olduğunu öğrenmiş ve hemen tal'p olmuştur. Hakkı usta Türkiyeden çalışmak maksadiyle yabancı memleketlere gitmek isteyenlerin büyük maddi ve bürokratik zorluklarla karşı karşıya bulduklarını söyledikten sonra, ilk defa İspir kazası halkından mürekkep ve kendisinin de dahil olduğu 20 kişilik bir işçi kafilesinin yukarıda adı geçen şehirde çalıştığını, ikisinin sakat çıkararak kazaya döndüğünü, üç Mark saat ücreti ile işe başladığını, Alman işçilerle çalışma rejimi bakımından yabancıların ayrı tutulmadığını, iş yerinde kendisinin presde yetiştirildiğini, bundan sonra ücretinin artırılması için Alman şefiten talepte bulunduğunu ve ücretinin 4.70 Mark'a yükseltildiğini söyledi. Halen bu iş yerinde 150 kadar Türk işçisi istihdam edilmektedir. Bunlar arasında adi işler görenler'n de bulunduğunu, mamafih Türklerin Almanyadaki mevkilerinin fena olmadığını, ancak içlerinde kazandıkları parayı kadın ve içkiye verenlerin de bulunduğunu, kendisinin Almanca dilini öğrenmeğe büyük ehemmiyet verdiğini, orada bekâr olduğunu, fabrika lojmanında parasız ikamet ettiğini sözlerine ilâve etti ve işde gayret itibariyle Türklerin Almanlardan çok ileri olduğunu, Almanların umumiyetle kendilerini yormak sitemediklerini söyledi.

Hakkı usta halen para transferi işinin bir hayli yoluna girmiş olduğunu, gümrük zorluklarının da tamamen ortadan kaldırılmış bulunduğunu, halbuki eskiden Almanyada kazanılan paranın çarçur edildiğini, izine gelenlerin dahi yanlarında para getirmediklerini, halbuki şimdi transfer muameleleri düzeldikten sonra, «vatandaş sebeplensin düşüncesiyle kazandıklarımızı yurda yolluyoruz» dedi. Öte yandan Türkler için ayrı yemek çıkmakta ve bu suretle yemek meselesindeki zorluklar bertaraf edilmiş bulunmaktadır. Aslında kepenin dahi domuz eti kazanından Türklere mahsus kazana aktarılması büyük hiddet ve şiddete yol açmaktadır, gerek Almanlar, gerek yabancı işçilerle aramızda hiç bir geçimsizlik yoktur. Türkler umumiyetle disiplinli çalışmakta ve iş yerinde takdir görmekteirler.

Hakkı usta yeter miktarda para biriktirdikten sonra yurda dönmek ve İstanbulda ticaret yapmak istemektedir. Bunun sebebini İspir de yapacak iş olmamakla izah etmiştir. Hususıyla bu kazada bir elektrik santralının kurulmamış bulunması, Hakkı ustanın İspirde bir atölye kurmak fikir ve maksadına engel teşkil etmektedir. Hakkı ustaya göre, istihsâl vasıtaları gümrükten muaf tutulsa, kendisi gibi

daha bir çok Türk işçisi bunları beraberinde getirecek ve Türkiyede küçük çapta sınaî tesisler kuracaklardır.

Diğer taraftan Hakkı usta IG Metall'e üye olduğundan dolayı çok memnundur. Bunun çeşitli faydalarını görmüştür. İş yeriyle işçiler arasında meydana çıkan bir çok uyuşmazlıklar, doğrudan doğruya IG Metall'in aracılığı ile hal ve fasl edilmiştir.

Diğer izinli gelen işçi Ali Demirci, Aachen şehrindeki bir cam fabrikasında çalıştığını, 1963 yılının dokuzuncu ayında çalışmak üzere buraya geldiğini, kendisinin İspir kazasının köylerinden olduğunu söyledi. Ali usta Türkiyede karayollarında çalışırken Almanyanın işçi istediğini gazetelerde okuduğunu, bunun üzerine hemen İstanbul'da ki, Almanya'ya işçi göndermek maksadıyla kurulmuş bulunan özel bir büroya, müracaat ettiğini, fakat buradan netice alamayınca Erzurum İş ve İşçi Bulma Kurumuna baş vurduğunu, üç ay içinde bütün muamelelerin neticelendiğini, önce Aachen civarında 13 ay kadar bir maden ocağında yer altı makinisti olarak çalıştığını, gündeliğinin önce 17 Mark, sonra 22 Mark olduğunu, bugün ise 35 Mark yevmiye aldığını söyledi. Ali usta Almanya'ya bekâr olarak gitmiştir. Ailesini götürmek için ikamet müsaadesi alamamıştır. Böyle bir müsaadenin alınabilmesi için en az üç yılın geçmesi lâzımdır. Halen kazancının 700 Marka ulaştığını, çocuk parasından da faydalandığını, daha bir müddet kalarak para biriktirmek istediğini, sendika üyesi olmadığını söyledi. Ali usta avdetinde İspir'de bir tamirhane kurmak istemektedir. Ancak Ali usta da, Hakkı usta gibi, bu kazada elektrik santrali bulunmamasından şikâyetçidir.

Adı geçen halen Türkiyeden radyo yayınlarının dinlenebildiğini, çalıştığı cam fabrikasında 300 kadar Türk işçisinin bulunduğunu, kadının Türk işçileri varsa da, bunların çok kötü hareket ve davranışlara sahip bulduklarını, Türk kadınlarının memlekete dönmeleri için yarım yevmiyesini fedaya hazır olduğunu söyledi. Buna mukabil Ali usta Alman işverenlerinin Türk erkek işçilerden çok memnun bulduklarını sözlerine ekledi.

Erzurum Vilâyetinin Tortum kazasında ilgililerle yapılan konuşmalar

Bugün Tortum kazasından çalışmak maksadıyla Batı Almanya'ya gitmeye istekli takriben iki bin insan vardır. Bugüne kadar kazadan 500 kişi gitmiştir. Kaza kaymakamı yabancı memleketlere işgücü

akımını kazanın köylerine kadar duyurduğunu, önce halkta bu hususta büyük bir çekingenlik müşahede edildiğini, fakat bu akımın faydası zamanla görülüp anlaşıldıktan sonra, korkunç bir tehacümün başladığını, bu arada da kazaya bağlı köylerden üçünün muhtarının, vazifelerinden istifa ederek, Batı Almanyaya gittiğini, ayrıca bazı madencilerin de gittiklerini söylemiştir. Bunlar madende çalışmış vasıflı durumunda olmamakla beraber, Belçikadaki madenlerde çalışmağa talip olmuşlar ve dışarı gitmişlerdir. Gidenler bilhassa kazanın Aşağısivri ve Sapanca köyleri halkındandır.

Kazanın Ziraat Bankası Müdürü, Tortumdan yabancı memleketlere gidenlerin gönderdikleri para havalelerinin aylık tutarının ortalama 40 bin lirayı bulduğunu, bunun çok fakir bir kaza olan Tortum için ehemmiyetli bir meblâğ teşkil ettiğini, bu paraların umumiyetle arazi satın almalarına tahsis edildiğini söylemiştir.

Gümüşhane Vilâyetinde ilgililerle yapılan konuşmalar

Belediye reisinin söylediklerine göre, vilâyetin her tarafında yabancı memleketlere gitme hususunda büyük ve dikkate değer bir alâka var. Vilâyet halkı meselenin ehemmiyetini tamamiyle takdir etmiş görünmektedir.

Batı memleketlerine, hususiyle vilâyetin merkez kazasıyla Torul kazası halkından bir hayli giden işçi vardır. Aslında Gümüşhane bütün kazalarıyla birlikte çok fakir bir mahittir. Meyveciliği ile şöhrat yapmış olan bu bölgede, arazi çok dar ve mahdut olduğundan, aslında fazla miktarda ve söz konusu edilmeğe değer ihraca müsait meyve de yoktur. Bundan dolayı halk esas itibariyle ötedenberi gurbettedir ve gurbete alışmış bulunmaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, merkez kazasıyla Torul kazasında her aile reisi behemhal gurbete gitmek zorundadır. Bu bir geçim, yaşama ve varolma zaruretidir. Gurbete gitmeyen erkek pek nadirdir. Aslında bütün halk Ziraat Bankasına borçludur. Ve bu borçlar umumiyetle erkeklerin gurbette çalışmaları sonunda kazandıkları para ile ödenmektedir. Son yıl içinde Ziraat Bankası alacaklarının takriben % 60 ı bu şekilde karşılanmış, gerisi ise tecil edilmiştir.

Çalışmak maksadiyle Gümüşhane vilâyeti ahalisinden Batı memleketlerine gitmek üzere pasaport alanların sayısı, 1965 yılının Ağustos ayı sonuna kadar, 1300 kişiyi bulmuştur. Bunun haricinde aslında Gümüşhane vilâyetinden olup ta, başka şehirlere pasaport alan-

ların miktarı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Gümüşhanelilerin ekserisi maden işçisi olarak Belçikaya gitmektedir.

Ziraat Bankası Müdürü, memleketteki işçilerin Türkiye'ye transfer ettikleri kazançlarının, hususiyile işçi Markının kuru 285 kuruşa çıktıktan sonra, pek çok arttığını, nitekim 1935 yılında Ağustos ayına kadar 80 bin liraya yaklaştığını, ancak esas havalelerin posta kanalıyla cereyan ettiğini sözlerine ekledi. Müdürün ifadesine göre, vilâyet halkı son derece fakir olduğundan yabancı memleketlerde elde edilen kazançlar ilk aylarda hatta yıllarda kendi acele ihtiyaçları için sarf edilmekte, bu ilk acele ve şiddetli ihtiyaçlar bertaraf edildikten sonra tasarruf temayülü şiddetlenmektedir.

Banka Müdürü Batı memleketlerinde bir müddet çalıştıktan sonra memlekete dönen işçilerin, tasarruf ettikleri paralarla beraberce ve kollektif olarak tesisler vücade getirip işletmelerinin elbette çok faydalı olacağını, ancak bunun iki şarta bağlı olduğunu ifade etti. Bunlardan birincisi politikanın bu işe kati şekilde karışmaması, ikincisi ise bilgili ve tarafsız kimselerin bu işe rehberlik etmesidir. Ayrıca bu kabil teşekküller muhtar şekilde idare edilmelidir.

Gümüşhane Vilâyetinin Bayburt kazasında alâkahılarla yapılan konuşmalar

Bayburt kaza merkezinde önce İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürü işgücü akımı meseleleri hakkında izahat vererek, büronun iki ay evvel tesis edildiğini, Bayburt'un Gümüşhane Vilâyetine bağlı olmasına rağmen, vilâyet merkezinde İş ve İşçi Bulma teşkilâtının kurulmamış, buna mukabil ihtiyaçlar göz önüne alınarak teşkilâtın Bayburt da kurulmasının daha uygun olacağı neticesine varıldığını, ancak yeni faaliyete geçen büronun henüz meselenin tümüne vakıf bulunmadığını söyledi.

Müdüre göre, Bayburt kazasında, hatta bütün Gümüşhane Vilâyetinde işçilerin yabancı memleketlerde çalışmağa talip olduklarını ve bunun faydasını çok takdir ettiklerini, taleplerin köylerden geldiğini, kaza bütün köyleriyle birlikte az gelişmiş bir bölge olduğu için işsizliğin hüküm sürdüğünü, Büronun kurulduğundan beri iki ayın geçmiş olmasına rağmen, yabancı memleketlerde çalışmak üzere beş yüz insanın kaydını yaptırdığını, kayıt ve tescil muamelelerinin sırf Gümüşhane Vilâyeti halkına tahsis edildiğini söyledi.

Bayburt Belediye Reisi hususiyle Batı Almanyaya giden işçilerin çok faydalandıklarını, bütün vilâyette z'raatın son derece iptidai ve toprağın istihâl bakımından verimsiz olduğunu, bu itibarla verimin ve dolayısıyla gelirin hayret edilecek kadar düşük bir seviye arz ettiğini, esasen miktarı pek mahdut olan en iyi toprakların bile nihayet % 10 verim verdiğini, bunun yanında bir çok toprakların başa baş kaldığını söyledi. Belediye Reisi bilhassa dağlık mntikalarda halkın fevkalâde fakir ve arazinin sudan mahrum bulunduğunu, bazı hallerde toprağa atılan tohumun bile zor alındığını, bu sebeplerden dolayı hayatın ve geçim şartlarının zor olduğunu, halk için hiç bir gelecek teminatı olmadığını, bu yüzden Bayburtluların her gün büyük maddî sıkıntılarla yüz yüze geldiklerini, aslında Bayburt çiftçisinin oldum olasıya memleket içinde gurbete gittiğini, halkın öteden beri gurbete alışık olduğunu, reñberliğin hiç bir zaman ihtiyaçları karşılamadığını söyledi.

Belediye reisi Batı memleketlerine işgücü akımı bakımından şu söz ve fikirleri ilâve etti. «Yukarıda izahına çalıştığım şartlar ve sebepler dolayısıyla Batı memleketlerine çalışmak maksadıyla gitme işi çok faydalı olmuştur. Bu husustaki tedbirlere daha fazla ehemmiyet vermek lâzımdır. İzinli olarak gelenlerin bile hal ve vakitleri mükemmel ve fikrî gelişmeleri yerindedir. Diyebilirim ki, gidenlerin aileleri bugün refaha kavuşmuşlardır. Bununla beraber işçi akımının en büyük tehlikesini manevi hislerin bozulmasında aramak lâzımdır. Ancak çok şükür bu cihetten hiç bir şikâyetimiz yoktur. İzinli olarak gelenlerin dinî akideleri yerinde ve maneviyatları mükemmeldir. Nitekim bunlar mevlüt okutuyorlar, kurban kesiyorlar, camiye devam ediyorlar. Sırf Bayburttan gidenlerin miktarı 2000 kadardır. Gümüşhane merkez kazası Bayburt'a nazaran çok daha geri olduğundan, oradan da gitmeğe istekli pek çok insan olduğunu biliyorum. Gidenlerden tamamıyla dönmüş olan bir veya iki kişidir. Bu da çalışmak üzere gidenlerin oradan memnun olduklarının bir delilidir. Nitekim bir aileden bir fert gidince bir müddet sonra hemen kardeşlerini oraya aldırılmaktadır. Kadınlar arasında kazamızdan gitmiş kimse yoktur. Koyu bir taassup, kadınların yabancı memleketlere gitmesine engel teşkil etmektedir».

Bayburttan gidenler umumiyetle yarı işçisi ve ustalarıdır. Bunlar, sıvacı, duvarcı ve taşıcı işçileridir. Gidenler arasında merkez kazadan demirci, elektrikçi ve kunduracılar da vardır. Bunlar umumiyetle meslekte ihtisaslarını arttırmak için gittiklerini söylemektedir-

ler. Keza madenci işçi de gitmiştir. Yollar açılrsa daha çok erkek gidecektir. Fakat anlaşılan Almanya'dan istek mahduttur. Burada da, tıpkı Tortumda olduğu gibi, halk arasında önceleri büyük bir isteksizlik vardı. Halbuki şimdi taliplerin ardı arkası gelmemektedir.

Diğer taraftan Bayburttan gidenler döndüklerinde umumiyetle yine burada yerleşmek istemektedirler. Nitekim dönen birisi şimdi Bayburttta tornacılık yapmaktadır.

Belediye re'isi gidenlerin kazançlarıyla umumiyetle arazi aldıklarını, ev yaptırdıklarını, ev eşyası satan aldıklarını, hemen her gidenin ailesine para gönderdiğini, bu paraların umumiyetle posta havalesiyle geldiğini, işittiğine göre, gerek Batı memleketlerinde, gerek yurdun sair köşe ve bucaklarında çalışan, Bayburtluların her ay bu kazada ve köylerinde yaşayan ailelerine dört beş yüz bin lira gönderdiklerini söylemiş ve halen Bayburt köyleri içinde Batı Almanya'da bir ferdi olmayan hiç bir ailenin bulunmadığını ilâve etmişler.

Geri dönen Fazıl Sekmen ile yapılan görüşmede, asıl sanatının kunduracı olduğunu, geri döndükten sonra mobilya ticaretine başladığını, Batı Almanya'da üç yıl kaldığını, on dört ay maden ocaklarında çalıştığını söyledi. Fazıl Sekmen 1962 yılının altıncı ayında iş ve işçi Bulma vasıtasıyla ve kardeşi Hasan Sekmenle birlikte Almanya'ya gittiğini, 14 ay madenlerde çalışıp, geri kalan müddet içinde bir kalorifer fabrikasında 22 ay kadar kalıpçı olarak çalıştığını, bu sırada üçüncü erkek kardeşini de oraya getirdiğini ve iki kardeşini Almanya'da bırakarak kendisinin avdet ettiğini söyledi. Fazıl usta Batı Almanya'daki tasarruflarıyla kendisini tamamiyle kurtardığını ve avdetinde Bayburt kazasında uygun bir fabrika olmadığından kalıpçılık yapamadığını, bu yüzden ticarete başladığını söyleyerek şunları ilâve etti:

«Almanya'da çalıştığım fabrikada 350 kadar Türk işçisi vardı. Bunların ekserisi Kars, Erzurum, Bayburt ve Nevşehir vilâyetlerinden gelmişlerdi. Türkler arasında tenbellik ve dik kafalılıklarından dolayı işten çıkartılanlar olmuştur. Bunlar Türkiye'ye dönmüşlerdir. Bu şekilde ayrılanların nisbeti takriben % 5 kadardır. Biz Türkler esas itibarıyla Almanya'da iken Almanlardan her hangi bir haksızlığa maruz kalmadık. Bizimle birlikte çalışan 400 kadar İtalyan işçisi vardı. Bunlarla birer kardeş gibi çalıştık. Esasen başka türlü devamlı olarak çalışmağa da imkân yoktur. Bizim belli başlı sıkıntımız dil bilmemezliktendi. Şunu tekrar söyleyeyim ki. Alman işverenleri, usta

başları ve ustaları Almanlara bize nazaran daha imtiyazlı muamele etmiyorlardı. Bu itibarla Almanlarla yabancı işçiler arasında farklı muamele olduğunu hususundaki iddiaların aslı yoktur.»

Fazıl usta Türkler arasında yabancı kaynakların komünist propagandası yaptıklarını, bunların hiç bir tesiri olmadığını, hiç bir netice vermediğini, ekserisi komünist olan İtalyan işçilerinin dahi Türkleri zehirlemeğe muvaffak olmadıklarını söyledikten sonra, kendisinin madenlerde çalışan yabancı işçiler için açılan dil kursuna devam ettiğini, çok faydalandığını, maden ocağında çalışırken saat ücretinin 4 Mark, demir dökümde çalışırken saat ücretinin 5,52 Mark olduğunu, madenlere ait lojmanda tam pansiyon için 150 Mark ödediğini, demir dökümde ise her ihtiyaçlarının kendilerine ait olduğunu sözlerine ekledi ve madenlerde meydana gelen iş kazalarının umumiyetle aşırı yorgunluk neticesi olduğuna işaret etti.

Fazıl usta gider gitmez sendikaya üye olmuş ve ayda yedi Mark aidat ödemiştir. Sendika üyeliğinin çok faydasını görmüştür. Nitekim son zamanlarda demir dökümde grup akordu işinde bir Türk ile çalışırken, bu Türk izine gitmiş ve yerine başka bir Türk vermişlerdir. Ancak bu sonuncusu acemi olduğundan durumu usta başına intikal ettirmiş, akord ücretin düştüğünü söylemiş, fakat bu itirazı üzerine usta başı kendisinin işine son vermiş, bundan sonra Fazıl usta hadiseyi sendikaya intikal ettirmiş, sendika mesele ile ilgilenmiş ve lokal sendika başkanı bizzat fabrikaya gelerek, alâkalılarla görüşmüş ve netice itibariyle Fazıl usta fabrikada başka bir makinaya verilmiştir.

Fazıl usta çalışmak üzere Bayburttan Batı Almanyaya giden binlerce işçiyi kendisinin teşvik ve tahrik ettiğini, gitmek arzusunda olan hemşehrilerinin önce kendisine gelip akıl danıştıklarını söyledi.

Fazıl usta ile yaptığımız görüşmede, kendisinin söyledikleri arasında hiç şüphesiz en çok dikkati çeken husus, Batı Almanyaya işgücü akımı sonunda bir çok Bayburtlunun istikbalini kurtardığı, kendisi ve kardeşleri gibi maddî durumları çok kötü olan bir kısım Bayburtlunun nisbi dahi olsa, refaha kavuştuğu, Bayburtlular arasında pek az avare çıktığıdır.

Bundan sonra Bayburtlu avukat Fuat Akkoyunlu ile aynı mesele görüşülmüştür. Bay Akkoyunlu, Bayburdun Demirözü Nahiyesine bağlı Kalecik köyünde, giden işçilerden birinin getirdiği bir traktör gördüğünü, bu traktörün Hanomag Markalı olduğunu, ancak Demir-

özü nahiyesine bağlı diğer köylerde de, bu şekilde getirilmiş daha bir çok traktörün mevcut olduğunu, yine aynı Nahiyeye bağlı bir köyde yılda ancak 600 liralık geliri olan bir ihtiyarın, halen Almanya'da çalışan bir oğlunun yardımı ile kısa bir müddet önce 50 bin liralık bir arazi parçası satın aldığını, gidenlerin ilk aylar ve yıllarda umumiyetle şiddetli ihtiyaçlarını karşılamak durumunda olduklarını, ancak bir müddet sonra ortak kapital ile bir sınaî tesis vücade getirebileceklerini, Bayburtluların bu mesele üzerinde ehemmiyetle durduklarını, Bayburttaki bir çimento veya deri fabrikası tesisinin düşünülüğünü söyledi.

Trabzon vilâyetinin Akçaabat kazasında ilgililerle yapılan görüşmeler:

Akçaabat Ziraat Odası Yönetim Kurulu Başkanı Hacı Salihoğlunun ifadesine göre, Batı Almanya Türkiyeden işçi talep etmeseydi, kazanın hali çok kötü olurdu. Salihoğluna göre, kendisi köy çocuğudur. Köyde bir dönüm arazi 3-4 bin liraya müşteri bulamazken, şimdi bir dönüm arazinin kıymeti 15-20 bin liraya yükselmiştir. Bu fiyat yükselmesi, sırf çalışmak üzere Almanyaya gidenlerin tasarruflarıyla burada arazi satın almaları, yani arazi talebinin artmasıdır. Diğer taraftan işçi ve usta yevmiyeleri de yükselmiştir. Eskiden usta yevmiyesi 7,5 lira iken, bugün 20 lira yevmiye ile usta bulmak zorlaşmıştır. Köydekiler ise artık kısmen rahata kavuşmuşlar, yıpratıcı işlere karşı çekingen olmuşlardır. Gerçekten köylü zenginleşmiş, arazi değerlendirilmiş ve bir kelime ile işgücü akımı çok faydalı neticeler vermiştir. Diğer taraftan köylerimizde kıyafet devrimi Almanyaya gidenler yüzünden olmuştur. Bu 30-40 yılda yapılamayacak bir inkılâptır ki, pek kısa bir müddet içinde gerçekleşmiştir. Halk medenileşmiştir. Kılık ve kıyafet değişmiştir.

Bütün bunlara rağmen, Hacı Salihoğluna göre, çalışmak maksadıyla Batı Almanyaya gitmeğe istekli olanlar iki, üç yıl sıra bekliyorlar, Halbuki bu kazanın köylerinde «mavi küf» denilen bir hastalık vardır ve bu yüzden köylüler çok zarar görmektedir. Bu itibarla mavi küf hastalığından zarar gören köylülerin tercihan ve öncelikle Batı Almanyaya gönderilmesi, bu hususta gayret sarfedilmesi icap eder.

Hacı Salihoğlu sözlerine devamla, Akçaabat havalisinde nüfus başına arazinin çok kıt olduğunu, aile başına çocuk sayısının ortalama beşe vardığını, zengin mıntikalardan Batı memleketlerine işçi

göndermeğe lüzum ve ihtiyaç bulunmadığını, bu arada Rize vilâyetinin sayılabileceğini, Akçaabatda ise, rençberliğin tütüne inhisar ettiğini, onun da hastalıklı olduğunu söylemiş ve çalışmak için Almanya'ya gitmek arzusunda olanlar arasında rüşvet dahi vermek isteyenler var, nitekim geçen yıllar rüşvet vermek suretiyle giden bir çok insan vardı, bunların arasında üç bin liraya kadar rüşvet verenler olmuştur, fakat artık bugün buna da imkân bulunamıyor, işler artık düzene girdi, demiştir. Aynı zat Karadeniz mıntikasının nüfus kesafeti itibariyle çok sıkışık durumda olduğunu, bu bakımdan meselâ Trabzonla Bitlis arasında dışarıya işçi sevki itibariyle fark gözetmek icap ettiğini, nitekim bugüne kadar Trabzondan harice pek çok işçi gittiğini sözlerine ilâve etmiştir.

Batı Almanyada çalışmakta iken izinli gelen Trabzonun Mersin köyü halkından Osman Saraç ile konuşma:

Yirmi iki ay önce İş ve İşçi Bulma Kurumu vasıtasıyla işçi olarak Almanyaya gittim. Halen Frankfurt civarında bir naylon iplik fabrikasında çalışmaktayım. Akord çalışırım. Aylık kazancım 800 Mark civarındadır. İki ay izinle memlekete geldim. İstikbalimi kurtarana kadar orada kalacak ve çalışacağım. Gençlik elden gitmeden bu fırsattan faydalanmak istiyorum. Çalıştığım fabrikada 500 Türk, 600 Yunanlı ve 70 kadar İtalyan işçisi vardır. Fabrika müdürünün son senelere kadar Türk istihdam etmediğini, fakat neticede hep Türk almağa başladığını, Türklerden son derece memnun olduklarını, bundan böyle hep Türk işçisi çalıştıracığını söylemiş ve adı geçen fabrikanın Türk işçilerinin kardeş ve akrabalarının isimlerini bir liste halinde talep ettiğini söylemiştir. Osman Saraç'a göre, Türkler birbirlerini sevmekte ve tutmaktadır. Yunanlılar günde 50 kilo naylon çıkarırken, Türkler 30 kilo imâl ve istihsâl etmektedir. Türklerin lojmanları diğerlerinden ayrıdır. İtalyanlarla aralarının iyi olmasına karşı, Yunanlılarla kötüdür. Türklerin sık sık Yunanlıları döğdüklerini, Yunan işçilerinin umumiyetle komünist temayüllü olduklarını, bununla beraber fabrikanın çok disiplinli bulunduğunu, üç posta halinde çalıştıklarını, işlerine yarayacak kadar dil öğrendiklerini söyledikten sonra, civar iş yerlerinde çalışan Türk kadınlarının çok mazbut olduklarına, Alman işçilerinin sanata kıymet verdiklerine, sanatın aslında bir değeri olmadığına, Alman usta işçiyi nereye verirse, orada çalışmak mecburiyeti olduğuna, Almanların umumiyetle fena insanlar olmamasına karşı, ustaların Alman işçilerine karşı muamelelerinin daha iyi olduğuna işaret etmiştir. Osman

Saraç Yunanlıların çok çabuk iş yeri değiştirdiklerini, Yunan ve İtalyan işçilerinin çoğunluğunun komünist temayüllü olduklarını, fakat komünizm propagandalarının Türk işçileri üzerinde en küçük bir tesiri dahi bulunmadığını, esasen bu komünist işçilerle sırf iş yerinde karşılaştıklarını, fabrika lojmanlarında ayrı yerleri olduğunu, yemeklerini bizzat pişirdiklerini, bakkallardan Yunan peynir ve zeytini satın aldıklarını, Türkiyeden gelen yiyecek maddeleri bulamadıklarını, bulsalar dahi oldukça yüksek fiyata satıldığını, buna rağmen yine de Türk mallarını ve memleket mahsullerini tercih ettiklerini, Türkiyenin mal ihracında beceriksizlik ettiğini, Alman bakkal dükkanlarının Yunan mallarıyla dolu olduğunu, Türk mallarının da serbest piyasada satılması icap ettiğini söyledi ve bütün tasarruflarını Almanyada biriktirdiğini, Türkiyeye para göndermediğini, tasarruflarıyla ne yapacağını henüz düşünmediğini ilâve etti. Osman Saraç henüz sendika üyesi değildir. Türkler arasında üye olanlar vardır. Aslında sendikaya üye olmak lâzımdır. Zira haksız muameleler ancak sendikaca önlenmekte, kavga ve gürültüleri sendika bastırmaktadır. Ayrıca Türk derneklerinin de faaliyetleri vardır.

Almanya akımı, Osman Saraç'a göre çok yerindedir. Birisi kendisinden akıl danışsa, "kendisine mutlaka İş ve İşçi Bulma kanalından gitmesini ve mutlaka Almanyaya gitmesini tavsiye ederim" demiştir. Osman Saraç ailesini götürmemiştir. Kendisine göre, Almanya bizim adetlerimize aykırıdır. Kendisi aslında sınırlı bir kimsedir ve oralarda utanmak olmadığı için, Almanlar bir birlerinin aileleriyle kötü şekilde şakalaşmaktadırlar. Kendisi bundan dolayı ailesini götürmek istememektedir. Türkler umumiyetle lojmanın televizyon salonunda dini ihtiyaçlarını gidermektedir. Bu arada Akçaabatdaki toplantıda hazır bulunanlardan birisi hiddetlenerek, gazetelerde Almanların daha bir çok işçiye ihtiyaçları olduğunu okuduğunu, buna mukabil Türkiyeden pek çok insanın çalışmak maksadıyla Batı Almanyaya gitmek istediğini, bu durum karşısında Hükûmetin niçin halâ pürüzleri ayıklamadığını ve fazla işçi göndermediğini, sormuştur.

Giresun vilâyetinde fındık fabrikası müdürü ile yapılan görüşme. Müdürün ifadesine göre, bölgemizde işsizlik çok yaygındır. Bundan dolayı üç işçiye ihtiyacımız olsa, 103 işçi müracaat etmektedir. Daimî işçilerimiz kadındır ve bunlar işletmeye sıkı sıkıya bağlıdır. Bölgede işsizlik çok fazla olduğundan, bunların hepsi de Almanyaya gitmek ister. Fakat gitmek çok zordur. Bu muhitin kadınları

son derece mutaassıp olduklarından, kadınlar arasında çalışmak maksadıyla yabancı memleketlere gitmek isteyen hemen hemen yoktur.

Rize vilâyetinde çay fidanlığı müdürü ile yapılan konuşma.

Müdür, çay ziraatinden önce, bu vilâyette korkunç bir işsizliğin hüküm sürdüğünü, ancak çay ziraatinin büyük bir hızla gelişme ve genişlemesinden ve bir çok çay fabrikalarının kurulup işletmeye açılmasından sonra, halkın esaslı şekilde refaha kavuştuğunu, gurbetteki Rizelilerin memleketlerine döndüklerini, bu yüzden gemilerde çalışacak Rizeli tayfa dahi bulunmaz olduğunu, çalışmak üzere Almanyaya gidenlerin, bu sebeplerden dolayı pek mahdut bir sayıda kaldığını, vilâyette işsizlik probleminin büyük ölçüde çözüldüğünü söylemiştir.

Netice olarak Türkiyenin Doğu ve Kuzeydoğu bölgesinde gerek alâkalılarla yapılan serbest konuşmaları, gerek önceden hazırlanan belirli sorulara verilen cevapları toplu olarak değerlendirdiğimiz takdirde, işsizlik, batı memleketlerine işgücü akımı ve bu akımın ortaya çıkardığı meseleler hakkında bazı müşterek noktalar tesbit etmek mümkündür. Şimdi bu müşterek görüşleri ve bu görüşlerin neticelerini aşağıda kısaca gözden geçirelim:

I. Anadolunun Doğu ve Kuzeydoğu bölgesinde işsizlik:

Doğu ve Kuzeydoğu bölgesinde kendileriyle işsizlik konusu hakkında görüştüğümüz bütün ilgililer, Rize vilâyeti müstesna, bütün havalide kesif bir işsizliğin hüküm sürdüğünü söz birliği ile ifade etmişlerdir. Filhakika bu mntıkada işsizlik hem gizli, hem açık şekilde bütün vahameti ile mevcuttur ve neticede «gurbet» her aile için mukadderdir. Hiç bir aile yoktur ki, erkeği memleket içinde veya dışında çalışmasın! Hattâ bu geçici göç, bazı hallerde bütün aile ef-radiyle birlikte cereyan etmekte ve en kötü şartlar altında Çukurova bölgesine kadar uzamaktadır.

İlgililerin söylediklerine göre, işsizliği doğuran belli başlı sebepler şunlardır:

- 1) Arazinin geniş, fakat son derece verimsiz olması, toprağa gübre verilememesi, sulama tesisatının mevcut bulunmaması,
- 2) Miras mevzuatına göre, arazinin küçük parçalara bölünmüş olması,

- 3) Çok hızlı bir nüfus artışı,
- 4) Bölgede sanayiın gelişmemiş olması,
- 5) Köylerden kaza ve şehirlere devamlı akın,
- 6) Teşebbüs hırsının ve ilerleme gayretinin yokluğu,
- 7) Umumî talim ve terbiye seviyesinin son derece düşük olması.
- 8) Halkın ekonomik faaliyetlerin icap ettirdiği işbirliğini gerçekleştirmemesi.

Diğer taraftan işsizliğin giderilmesi hususunda alınması icabeden tedbirler bakımından ilgililer şu fikir ve kanaatleri ileri sürmüşler ve bunda ısrar etmişlerdir:

1) Doğu bölgesi her şeyden önce bir hayvancılık muntakasıdır. Bu itibarla bölgede hayvancılık geliştirildiği takdirde, kalkınma problemi büyük ölçüde çözülebilir ve aynı zamanda bir hayvan ürünleri sanayii kurulması da gerçekleştirilebilir.

2) Ziraatin elverişsiz şartlar altında yapılması, çevredeki işsizliğin belli başlı amillerinden biridir. Toprağın verimini arttırmak hususunda her türlü teşebbüse girişilmesi şarttır. Hususiyile köylüye yakacak maddeleri temini suretiyle, gübrenin toprağa yöneltmesi lâzımdır. Ziraati canlandırmak ve verimi arttırmak konusunda alınacak tedbirler arasında şunlar düşünülebilir:

- a) Toprak reformunun bir an önce gerçekleştirilmesi,
- b) Uzun ve kısa vadeli ziraî kredilerin islahı,
- c) Veraset kanunlarının bir reforma tâbi tutulması.

3) Köylerden şehirlere akının önlenmesi için, köylerde boş zamanların değerlendirilmesi maksadiyle el sanatlarının ihyası ve küçük hacim ve çaptaki sınaî tesislerin tercihan köylere götürülmesi. Bu arada el sanatlarına misâl olarak halıcılık, kilimçilik başta gelmektedir. Nitekim Sivas halıları memleketin en çok aranan ve beğenilen nadide halılarıdır. Hülâsa bu kabil faaliyetleri köylerde geliştirmek lâzımdır. Filhakika Erzurumdaki Atatürk Üniversitesi halıcılık sanatını ele almış, kurslar açmak suretiyle bu el sanatını yayma hususunda çok muvaffak olmuştur. Bununla beraber bu kurslarda yetişen elemanlar köylere gitmekten ziyade, Erzurum şehri içinde kalmağı ve çalışmayı tercih etmektedirler. Halbuki çevrede kadınların atölyelerde çalışması oldukça yadırgandığından, bu kabil atölyelerin köylerde kurulması elbette çok daha faydalı olacaktır.

Yine el ve ev sanatları arasında bıçakçılık, çorapçılık, el dokumacılığı ve Erzurum taşçılığı ihya olunmağa değer sanatlardır.

4) Doğu bölgesinde çimento fabrikası, yün ve yapağı fabrikası, pamuklu fabrikası kurulmalıdır.

5) Geçici olarak görünmesine rağmen, çalışmak üzere dış memleketlere gidecek işçilerin işsizliğin pek kesif olduğu Doğu bölgesinden seçilmesi zaruridir.

II. Dış memleketlere işgücü akımının sebep ve saikleri:

Bu konuda adı geçen bölgede kendileriyle görüşülen ilgililerin büyük çoğunluğu, belli başlı iki nokta üzerinde ısrarla durmaktadır.

Birinci nokta, memlekette mevcut çok geniş atıl işgücünü istihdamına elverişli iş sahalarının bulunmaması, ikinci nokta ise, bir sebep ve netice münasebeti olarak geçim darlığıdır. Bu iki faktör dışında, geleceği emniyet altına almak, bilgi ve görgüyü arttırmak, yabancı ülkeleri gezip tanımak, Batı memleketlerinde çalışmanın bir moda haline gelmiş olması gibi önemsiz sebepler de sayılabilir.

Diğer taraftan Türk işçilerinin yabancı memleketlerde çalışıp kazanmalarının Türk ekonomisi üzerindeki tesirleri hakkında şu düşünceler ileri sürülmektedir: Bilhassa vasıfsız işçilerimizin dış ülkelere gitmesinde büyük faydalar vardır. Buna mukabil vasıflı işçilerin harice akını, memleket iktisadiyatı için bir kayıp teşkil etmektedir. Zira Batının ileri sanayi memleketlerinde çalışmak suretiyle vasıfsız işçilerimiz bir nevi eğitim görmekte, doğrudan doğruya köylerden giden insanlar, yurda dönüşlerinde bir meslek sahibi olmakta, bunlar sanayi hayatı için çok zaruri olan çalışma disiplini, iş ahlâkı vesaire gibi vasıflar kazanmaktadır. Ayrıca giden işçilerin tasarruflarının yurda döviz olarak girmesi sayesinde, geniş ölçüde yatırım malları ithali mümkün olabilecektir.

Ancak ilgililerden bir çoğu, bir müddet hariçte çalıştıktan sonra yurda dönen işçilerimizin istihdam meselesi üzerinde endişe ile durmaktadır. Filhakika yabancı ülkelerde muayyen vasıflar kazandıktan sonra geri dönen işçilerimize, vasıflarına uygun istihdam imkânları bulunduğu takdirde, işgücü akımının müsbet yönünden bahsetmeğe imkân olur. Bu itibarla dış ülkelerde çalışan işçilerimizin meslek ve vasıf bakımından derhal bir araştırmaya tâbi tutulmasında zaruret vardır. Zira başı boş bir kitlevî dönüş hem sosyal bünyemiz, hem iş ve sanayi hayatımız bakımından anarşik ve zararlı tezahürlere yol açabilir.

Bundan başka yabancı memleketlerde husuşıyle ücret geliri bakımından oldukça elverişli durumda olan işçilerimizin, avdetlerinde iş hayatında bir tatminsizlikle karşılaşmaları da üzerinde durulması lâzımgelen başka bir noktadır.

Dışarıya ıggücü akımının Türk emek piyasası üzerinde ne gibi tesirleri olabileceği konusunda verilen cevaplar ise, bir tek noktada toplanmakta ve bu akımın işsizliği hafifletmek hususunda faydalı, hatta zaruri bir tedbir olduğu, bununla beraber işsizliğin ortadan kaldırılması bakımından kâfi bir çare teşkil etmediği, başka bir ifade ile, bu hususta baş vurulması gereken tedbirlerden sadece biri olduğu ifade edilmekte, ayrıca bu akımın aslında sırf işsizlikle değil, iki iş piyasası arasındaki farklı ücret seviyesiyle de ilgili bulunduğu, nitekim dışarıya gidenlerin hepsinin işsiz olmayıp, bir kısmının Türkiyedeki işlerini bırakarak, daha fazla ücret gelirine sahip olmak ümidiyle gittiğine, netice itibariyle memlekette emek piyasasındaki ücret seviyesinin de, bilhassa vasıflı işçiler bakımından, bu akım neticesinde yükselme temayülünde olduğuna temas olunmaktadır. Ancak bu yoldaki iddialara rağmen, yabancı memleketlere işçi akımının, Türk emek piyasasında ücret hadlerinde yukarıya doğru bir değişikliğe yol açabilmesi ihtimali zayıftır. Bundan dolayı böyle bir ihtimali hiç değilse umumileştirmekten sakınmak lâzımdır. Ancak kısmî olarak bazı mesleklerde ve vasıflı işçilerde bir ücret yükselmesinin meydana gelmesi düşünülebilir.

Türk işçilerinin çalışmak maksadiyle yabancı memleketlere akımının, Türk sosyal ve kültürel hayatı üzerinde husule getirmesi muhtemel tesirler hakkında ilgililerin ileri sürdükleri fikirler şu nokta üzerinde toplanmaktadır:

İşçilerimizin çalışmak üzere gittikleri batı Avrupa ülkeleriyle memleketimiz arasında örf ve adetler bakımından büyük farklar vardır. İşçilerimizin, medenî seviyesi memleketimize nazaran bir hayli ileri, dünya görüşü, davranışları bizlerden farklı olan bir sosyal muhite intibak etmeleri ve bu çevrelerde yıllarca çalıştıktan sonra yurda dönmeleri halinde, orada edinmiş oldukları alışkanlıkların, değişen dünya görüşlerinin Türk sosyal ve kültürel hayatını tesiri altında bırakacağı muhakkaktır. Bu tesirin ne yönde olacağı ise, oraya gidenlerin akıl ve basiretine göre fertten ferde değişen bir mahiyet gösterecektir. Eğer işçilerimiz orada görüp öğrendiklerini kendi örf ve adetlerimize intibak ettirebilirlerse, tesirler müsbet yönde olacaktır. Giden işçilerimiz kendi muhitlerinde iyi bir aile terbiyesi almış-

larsa ve dini duyguları kuvvetli, millî bağları sağlam ise, dış ülkelerde bunlara aykırı bir hayat tarzına iltifat etmeyecekleri tabiidir. Bilâkis aklı başında olanlar, millî örf ve adetlerimizi muhafaza etmekle yetinmeyecekler, fakat bunlara ilâveten, gidip gördükleri, içinde yaşadıkları cemiyetlerin iyi taraflarını da benimseyeceklerdir. Bunların çoğu memleketimize görgü ve bilgilerini arttırmış olarak ve yepyeni bir dünya görüşü ile döneceklerdir. Orada insanların nasıl yaşadığını, temizliğin ne demek olduğunu, hatta medenî insanların giyinme tarzının şekli ve mahiyetini, iktisadî kalkınmayı çoktan gerçekleştirebilmiş bir memlekette çalışma disiplin ve temposunun, çalışma ahlâkının ne demek olduğunu görüp öğreneceklerdir. Diğer taraftan dış ülkelerde çalışıp yurda dönen işçilerimiz, kadının cemiyet hayatındaki ehemmiyetini idrak ederek, memleketimizin bir çok bölgesinde hala cari ve hakim olan kadın-erkek ayırımını hafifletilmesinde faydalı olabilirlerse, bu sayede gerek aile içinde ve günlük hayatta, gerek çalışma hayatında gerçek bir eşitlik anlayışının doğması kabil olur.

Hakim fikre göre, Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinden gidenler ahlâk ve ananelerimize aykırı bir hayat tarzına pek kapılmazlar ve dolayısıyla yurda döndüklerinde buradaki şartlara intibak hususunda zorluk çekmezler.

Yukarıdaki düşünceleri ileri sürenler, kendileriyle konuşulan şahısların büyük bir ekseriyetini teşkil etmekle beraber, küçük bir grup, işçilerimizin yabancı bir ülkede çalışıp geri döndüklerinde Türk sosyal ve kültürel hayatı üzerinde menfi tesirler, hatta menfi dahi olmasa, müsbet de olmayan tesirler husule getireceklerine inanmakta ve memleketimizde esasen bir kültür buhranı olduğunu, dışarıya işçi akımının bu buhranı biraz daha şiddetlendirmekten başka bir işe yaramayacağını, işçilerimizin Avrupadan iyinin değil, kötü bir hayat tarzının izlerini getireceklerini, Avrupalılaştırmanın olsa olsa şekle inhisar edeceğini ifade etmektedirler. İşverenlerin, işçilerinin çalışmak üzere dış ülkelere akımını nasıl karşıladıkları hususunda sorulan sorulara verilen cevaplar, hep aynı mahiyettedir ve işverenlerin istedikleri anda, istedikleri ücret seviyesi üzerinden yeteri kadar işçi bulabildiklerini, hatta işçi bolluğundan işverenlerin dahi bizar olduğunu ifade etmekte ve Doğu ve Kuzeydoğu Anadoludaki işverenlerin şimdilik bu akıma kayıtsız kaldıklarını, olsa olsa fazla miktarda vasıflı işçi istihdam eden, bu arada bilhassa Maden İş kolunda istihsalde bulunan işverenlerin işgücü akımına pek taraftar olmadıklarına işaret edilmektedir.

Dış memleketlere gidenlerin ne gibi meslek ve vasıf gruplarına dahil oldukları sualine verilen cevaplar, dışarı giden işçilerin en büyük kısmını mesleksiz kimselerin ve işçilerin teşkil ettiğini, evli-bekâr ayrımı olmadığını, kadınların ancak % 1 gibi pek düşük bir nisbeti teşkil ettiğini, gidenlerin yaş itibarıyla 25-40 yaşlarında olduğunu, ailesini de birlikte götürmelerinin ancak % 10 u bulunduğunu göstermektedir.

Yurdumuzun Doğu ve Kuzeydoğu bölgelerinde yaptığımız bir aylık tetkiklerin neticelerini yukarıda izah etmiş bulunuyoruz. Hiç şüphesiz bu tetkiklerin, bahis konusu bölgede işsizlik durumunun ve netice itibarıyla bu bölgeden Batı memleketlerine işgücü akımı meselesinin bütün derinliklerini aksettirdiği iddia olunamaz. Esasen ilmi araştırmalar itibarıyla, tabir caiz ise, büyük ölçüde bakir olan memleketimizin, daha teferrüatlı ve etraflı araştırmalara muhtaç bulunduğu muhakkaktır. Ancak şu var ki, bir aylık gezinin bu mütevazî neticeleri dahi, bahis konusu bölgede hakim olan strüktürel ve kronik işsizliğin vehametini ortaya koymağa yetecektir. Filhakika bir bölge ki öteden beri gurbete gilmeyen erkeği kalmaz, bir bölge ki insanların ömrü aile yuvasından uzak geçer, bir bölge ki bütün erkekleri Almanyada çalışmak arzu ve iştiyakiyle kuyrukta bekler, böyle bir bölge Türk halk efkârının nazarlarını haklı olarak üzerine çekmek durumundadır. Ancak bu karamsar tabloya rağmen, yurdumuzun az gelişmiş bölgelerinden sayılabilecek olan Doğu bölgesi insanların çalışmak, iş bulmak ve kazanmak hususundaki şiddetli arzularını takdirle karşılamak lâzımdır. Filhakika dünyamızın geri kalmış bir çok memleketlerindeki halkların çalışma ve kazanma hususundaki isteksizlikleri göz önünde tutulduğu takdirde, Türkiyenin doğusundaki halkın bütün mahrumiyetleri göze alarak umumiyetle uzun aylar ve yıllar çalışmak ve geçinmek maksadiyle mahrumiyete katlanmasını bir hayatiyet tezahürü olarak mütalea etmek ve böyle bir tezahürü memnunlukla karşılamak doğru olur.

Diğer taraftan son yıllarda bir kısım insanlarımızın çalışmak üzere Almanyaya ve diğer Batı memleketlerine gitmiş ve gitmekte olmasının, ağır işsizlik durumunu, bir dereceye kadar dahi olsa hafiflettiği bir gerçek olmakla beraber, mesele uzun bir vade içinde ele alındığı takdirde, bunu ancak bir paliyatîf tedbir olarak kabul etmek ve seneden seneye büyük nisbetler içinde artan nüfusumuza bir taraftan iş ve istihdam temini için yatırım imkânları ararken, diğer taraftan doğum kontrolüne büyük bir önem vermek mecburiyeti üzer-

rinde durmak lâzımdır. Filhakika muta şartlar içinde bünyevî işsiz-
liğin sırf "emek ihracı" yoluyla hallinin asla mümkün olmadığı ve
ileride de olamayacağı anlaşılırsa, dikkatlerin daha verimli ve müs-
bet noktalar üzerinde toplanmasına yardım edilmiş olur.

**1965 senesi eylül ayında İşsizlik ve Türkiyeden Batı Almanyaya
İşgücü Akımı konusunda Doğu ve Kuzeydoğu vilâyetlerinde
ilgili'lerle yapılan konuşmaları gösteren tablo**

| <u>Mahal</u> | <u>Şahıslar</u> |
|-----------------------|---------------------------------|
| Erzurum : | |
| Kân Köyü (Dadaş köyü) | Muhtar ve köyün ileri gelenleri |
| İspir Kazası | Kaza eşrafından iki kişi |
| | Almanyadan izinli dönen 2 işçi |
| | (Hakkı Âmil ve Ali Demir) |
| | Kaymakam |
| | Belediye Reisi |
| | Ziraat Bankası Müdürü |
| | Hakim |
| | Orta Okul Müdürü |
| | |
| Tortum Kazası | Kaymakam |
| | Belediye Reisi |
| | Ziraat Bankası Müdürü |
| | Bir avukat (H. Güner) |
| | |
| Gümüşhane : | |
| Bayburt Kazası | Belediye Reisi |
| | Ziraat Bankası Müdürü |
| | Kaymakam |
| | Belediye Reisi |
| | Geri dönmüş bir işçi (Fazıl |
| | Sekmen) |
| | Bir avukat (Fuat Akkoyunlu) |
| | |
| Trabzon : | |
| Akçaabat | Belediye Reisi (Suat Oyman) |
| | Kaymakam |
| | Ziraat Odaları İdare Heyeti |
| | Başkanı |
| Mersin köyü | Osman Saraç |
| | |
| Giresun : | Fındık fabrikası Müdürü |
| | |
| Rize : | Çay fidanlığı Müdürü |

